tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 10 3 2011

Theo Baas

Ecologisch beheer *van wegbermen goed voor de natuur*

Wegbermen kunnen bij een beheer van maaien en afvoeren een belangrijke functie hebben voor de natuur. Deze veelal bloemrijke wegbermen kunnen voor plantensoorten, vlinders en bijen van grote betekenis zijn.

● *Bevertjesgras. Foto: Peter Melman.*

Ontwikkeling wegbermbeheer

Sinds de jaren zeventig wordt de waarde van bloemrijke wegbermen steeds meer erkend. Deze bermen zijn een belangrijke corridor voor planten en dieren. Om deze functie goed te kunnen vervullen is het van groot belang dat bermen ecologisch worden beheerd. Een belangrijke pleitbezorger voor een natuurlijker bermbeheer was in die jaren de Wageningse onderzoeker Piet Zonderwijk. Steeds meer wegbermbeheerders als Rijkswaterstaat en provincies gingen de natuurwaarden van wegbermen inzien en de bermen op een meer ecologische manier beheren.
De provincie Noord-Holland voert het beheer over circa 560 kilometer wegen met in totaal circa 1.000 ha wegbermen en overhoeken. Sinds begin jaren tachtig wordt een deel van de provinciale wegbermen in Noord-Holland ecologisch beheerd. Dit betekent dat er voor deze bermen een maaischema is opgesteld en dat het maaisel wordt afgevoerd. Om een vinger aan de pols te houden werden de wegbermen in de periode 1983–1997 bovendien door de provincie gemonitord door middel van een uitgebreid vegetatiemeetnet. In totaal werden op ruim 100 plaatsen, verspreid over de verschillende districten, vegetatieopnamen gemaakt met een frequentie van eens in de vier jaar. Naast de vegetatiekundige gegevens werden ook allerlei bijzonderheden genoteerd over het beheer en werden verstoringen genoteerd (vergravingen, opgebrachte slootbagger, niet afgevoerd maaisel).
Het budget voor wegbermbeheer in Noord-Holland staat helaas onder druk. Door bezuinigingen worden steeds meer wegbermen geklepeld, wat de natuurwaarden niet ten goede komt. Bij een beheer van klepelen wordt het maaisel verhakt waarna het in de berm blijft liggen. De grond wordt op die manier verrijkt met voedingsstoffen, wat de ontwikkeling van een bloemrijke berm niet bevordert. Bovendien wordt met klepelen de zode vrijwel altijd ernstig beschadigd waardoor de bermen verruigen.
De Provincie wilde het beheer van maaien en afvoeren voor tenminste een deel van de bermen continueren, maar wilde daarvoor wel een cijfermatige onderbouwing. Begin 2009 heeft de dienst Beheer en Uitvoering (verantwoordelijk voor het bermbeheer) van de provincie Noord-Holland aan Landschap Noord-Holland gevraagd de mogelijkheid te onderzoeken het vegetatiemeetnet opnieuw op te starten. In 2009 zijn als proef een tweetal oude locaties met ecolo- ►

Rietorchis. Foto: Wim Ruitenbeek.

De Westdijk van de Schermer. Foto: Peter Melman.

gisch beheer opnieuw bezocht om te bekijken of deze nog geschikt zijn voor een herstart van het meetnet wegbermen. Eén van de onderzochte locaties lag langs de N508 tussen Alkmaar en Oterleek, de andere langs de N244 aan de westzijde van de Schermer. Om aan te sluiten op het onderzoek dat in de periode 1983–1997 aan wegbermen is verricht, is dezelfde methodiek gebruikt. Over een lengte van 100 meter zijn op de oude locaties vegetatieopnamen gemaakt volgens de Tansley methode.

De Tansley methode is een methode die aan de hoeveelheid voorkomende planten op het terrein (proefvlak) een code toegekend die als volgt is gedefinieerd:

1. Sporadisch; op het gehele terrein komen enkele exemplaren voor (1-3).
2. Zeldzaam; op het gehele terrein komen een gering aantal exemplaren voor (4-10).
3. Schaars, hier en daar; op een aantal plaatsen komen groepjes voor, totaal niet meer dan 10-20.
4. Plaatselijk talrijk, 20-100 exemplaren.
5. Talrijk, regelmatig verspreid, 20-100 exemplaren.
6. Plaatselijk zeer talrijk, >100 exemplaren.
7. Zeer talrijk, regelmatig verspreid, >100 exemplaren.
8. Soort domineert, samen met andere soorten.
9. Soort domineert, bedekking >50%.

Resultaten

N508 – Huygendijk

De Huygendijk ligt aan de noordzijde van de ringvaart van de Heerhugowaard tussen Alkmaar en Oterleek. Aan de noordzijde van de dijk ligt een vochtige onderberm. De vegetatie behoort tot het Glanshaververbond en heeft het aspect van een kruidenrijk, vochtig hooiland. Aspectbepalende soorten in 1991 waren rood zwenkgras, gestreepte witbol, smalle weegbree, scherpe boterbloem, veldzuring en rode klaver. De aanwezigheid van soorten als reukgras, kruipganzerik en biezeknoppen geven aan dat de vegetatie schraler en zuurder werd. In 1995 werd de berm voor het laatst bezocht.
In 2009 is een nieuwe opname gemaakt. Door ingrijpende veranderingen aan de infrastructuur is de berm enkele jaren terug flink verstoord geweest. Binnen de opname is dan ook een duidelijke toename te zien van storingindicatoren als heermoes, speerdistel, veenwortel, krulzuring, kruipende boterbloem en gewone berenklauw. De vegetatie is de afgelopen 14 jaar echter ook duidelijk schraler geworden. Roodzwenkgras, smalle weegbree, scherpe boterbloem en veldzuring zijn nog steeds aspectbepalend, maar de meeste grassen zijn afgenomen en gestreepte witbol en kweek zijn vrijwel verdwenen. Soorten van schrale omstandigheden als gewoon reukgras en gewone veldbies zijn duidelijk toegenomen. Nieuwe soorten binnen de opname waren tweerijige zegge, kale jonker, echte koekoeksbloem en gevlekte rietorchis. Deze soorten duiden er op dat de vegetatie steeds meer richting schraal hooiland gaat. De tabel toont de ontwikkeling van de voornaamste soorten binnen de opname.
De berm wordt sinds een jaar of tien door Landschap Noord-Holland onderhouden. Zij maait twee keer per jaar, omstreeks juni en eind augustus, de berm met licht materiaal en het maaisel wordt afgevoerd.

Bloemrijke bermen vormen een belangrijk leefgebied en een verbinding tussen natuurgebieden.

N 244 - Westdijk

De Westdijk is gelegen aan de westzijde van de Schermer. Een deel van de Westdijk heeft een

● *Echte koekoeksbloem. Foto: Bert Pijs.*

Nederlandse naam	Huijgendijk	Westdijk	Rode Lijst
Beemdlangbloem	-	0	
Bevertjes		+	Kwetsbaar
Biezeknoppen	-		
Blauwe zegge		+	
Echte koekoeksbloem	+	0	
Geelhartje		0	Kwetsbaar
Gele morgenster		0	
Gewone brunel		0	
Gewone veldbies	+	0	
Gewoon reukgras	+	0	
Grote keverorchis		0	Kwetsbaar
Heelblaadjes		0	
Jakobskruiskruid	+	0	
Kale jonker	+	0	
Kamgras		0	Gevoelig
Knoopkruid		0	
Kraailook	-	0	
Kruipganzerik	-		
Oeverzegge	0	0	
Penningkruid		0	
Platte rus		0	
Riet	+	0	
Rietorchis	+	+	
Rietzwenkgras	-	-	
Rode klaver	-		
Ruige leeuwentand		0	Kwetsbaar
Scherpe boterbloem	+	-	
Slanke waterbies		0	
Smalle weegbree	+	0	
Tweerijige zegge	++	+	
Valse voszegge		0	
Veelkleurig vergeet-mij-nietje		0	
Veldlathyrus		0	
Veldzuring	0	0	
Vertakte leeuwentand	-	-	
Waterkruiskruid		0	
Waterpunge		0	
Zeegroene rus		0	
Zeegroene zegge		+	
Zilte rus		+	
Zilte zegge		+	
Zomprus		0	
Zwarte zegge		+	

0 = stabiel
+ = toename
++ = sterke toename
- = afname

heel bijzondere vegetatie. Door een combinatie van kwel, een kalkrijke zandige tot venige bodem en een mooie gradiënt van droog naar nat is hier een vegetatietype ontstaan dat uniek is voor wegbermen. We vinden hier vegetaties die kenmerkend zijn voor bijzondere milieuomstandigheden met soorten van kalkrijke vochtige duinvalleien, vochtige hooilanden, kalkgraslanden en natte schrale graslanden. De eerste opname dateert van 1986. De berm was toen al bijzonder soortenrijk. Over een lengte van 100 meter werden toen 100 soorten gevonden, waaronder bijzonderheden als zilte zegge, zeegroene zegge, bevertje en ruige leeuwentand. Sinds de start van het onderzoek nam het aantal bijzondere soorten langzaam toe. In 1992 troffen we een aantal nieuwe bijzondere soorten aan zoals gevlekte rietorchis, geelhartje, blauwe zegge en keverorchis. Het gezamenlijk voorkomen van zeegroene zegge, bevertje en geelhartje is indicatief voor bijzondere milieuomstandigheden (Westhoff e.a., 1970).

In 2009 is een nieuwe vegetatieopname gemaakt. Het ecologisch beheer werpt steeds meer vruchten af. Soorten van voedselrijke omstandigheden als glanshaver, ruige zegge, kropaar, gewone berenklauw, ridderzuring en krulzuring zijn geleidelijk afgenomen of verdwenen, terwijl soorten van schrale omstandigheden als tweerijige zegge en gevlekte rietorchis een toename laten zien. Verrassend was dat alle bijzondere soorten nog aanwezig waren en een aantal hiervan, waaronder zilte zegge, bevertje en zeegroene zegge, waren uitgebreid. Nieuw was het voorkomen van veenpluis.

Indicatief voor de soortenrijkdom is het aantal soorten zeggen en russen. In 2009 zijn zeven soorten zeggen en vijf soorten russen vastgesteld, naast bovengenoemde soorten waren dat onder meer blauwe zegge, platte rus, zilte rus en zeegroene rus. Bijzonder is het massale voorkomen van ruige leeuwentand, een Rode-Lijstsoort die hoofdzakelijk voorkomt in Zuid Limburg en het rivierengebied. In 2009 zijn er vijf Rode-Lijst-soorten gevonden. In Tabel 1 staat de ontwikkeling van de voornaamste soorten.

Theo Baas
Landschap Noord-Holland, Heiloo
t.baas@landschapnoordholland.nl

Literatuur

● WESTHOFF, V, et al., 1970. Wilde planten. Uitgave Natuurmonumenten.